

BORRÉGIÓK, BORVIDÉKEK, DŰLŐK

SZEMPONTOK A MAGYARORSZÁGI SZŐLŐ- ÉS BORKULTÚRÁHOZ KAPCSOLÓDÓ HATÁROK ÉRTELMEZÉSÉHEZ

Aki napjainkban a borok világában kíván eligazodni, annak egyből feltűnhet az, hogy lépten-nyomon különböző típusú határokkal találkozik, amelyeknek alapvető célja a borok egymástól való elkülönítése. Manapság a globalizáció hatására átformálódó borpiac kapcsán egyre többet olvashatunk az óvilági és az újvilági borok szembenállásáról és a közöttük húzódó határokról, amelyek változatos formában jelenhetnek meg, és különböző borkészítési filozófiát tükröznek egyidejűleg.

Az elmúlt évszázadok folyamán sajátos módon alakultak azok a határvonalak, amelyek az egyes borvidékeket választották és választják el ma is egymástól. Magyarország példáján azt láthatjuk, hogy a bortermő tájakat a területükön gazdálkodó, különböző érdekcsoportokba tömörülő közösségek egyre kisebb egységekre igyekeznek tagolni, ami többféleképpen magyarázható. A határok megrajzolása az esetek többségében az eredet- illetve minőségvédelmet, az egyedi arculat megteremtését és mindezekkel összefüggésben gazdasági érdeket szolgál. Egy-egy bortermelő országon belül azonban nemcsak olyan határok léteznek, amelyek az egyes borvidékeket választják el egymástól. A szőlőtermő tájakon belül is megtalálhatók határok, amelyeknek a létrejötté különböző célokat szolgálhat. Lehetnek pusztán közigazgatási szerepűek, de nem szabad elfeledkeznünk például a természetvédelem céljából megformált határokról, amelyek egy-egy őrzési egységet választanak el, ezek ideiglenesnek tekinthetők, mivel csak a szüretet megelőzően válnak láthatóvá.

Egy-egy borvidék határainak a megrajzolása alapvetően az adott termőtáj borainak az egyedi jellegét célozza és segítséget nyújt ennek fenntartására és megőrzésére. Ezen törekvés azon alapul, hogy a különböző környezeti, természeti feltételek eltérő karakterrel rendelkező borokat eredményeznek. A szőlőültetvények és a borászatok klasszifikációja viszonylag újkeletű jelenségnek tekinthető, amelyet elsősorban a borpiaci tényezők határoznak meg. A szabályozások és rendszerezések hátterében a magasabb anyagi haszon reménye húzódik meg, amelyben a szőlő- és bortermelők részesülhetnek, ha termékeik egy meghatározott, magasabb presztízzsel rendelkező területről származnak.¹

Tanulmányunkban arra teszünk kísérletet, hogy a magyar szőlő- és borkultúra, illetve a hozzá kapcsolódó különböző típusú határok megrajzolásának és reprezentálásának az összefüggéseire rávilágítsunk. A borkultúra esetén a határok nemcsak a

¹ A 18. századból származó, legismertebb klasszifikáció Portugália északi részéről, a Douro völgyéből származik, amelynek az alapvető célja az volt, hogy a termelők az adott területről származó borokat magasabb áron tudták értékesíteni. A 19. században Franciaországban dolgozták ki Medoc szőlőskertjeinek rendszerét, amely az egyik leghíresebb osztályozás az európai szőlő- és borkultúra történetében. Az előzőhöz hasonlóan 1855-ben készült el Lavalle klasszifikációja, amely a Cote d'Or szőlőterületeinek csoportosítására irányult. 1905-ben a franciák végezték el elsőként a borok származási helyének a nemzeti osztályozását. Unwin 1996. 228.

borvidékek, borrhégek illetve a dűlők területét jelölhetik, hanem a borfogyasztók közötti különbségeket is kifejezhetik, akik különböző társadalmi réteghez tartozva más típusú és jellegű borokat isznak.

A mi szempontunkból a határok megszerkesztése számos érdekes kérdést vet fel, mivel egymásnak feszülő ellentétekről, gazdasági-piaci érdekekről vagy éppen a sél az identitás megjelenítéséről hordoznak alapvető információkat. Találhatunk közöttük olyanokat, amelyek vizuálisan is megragadhatók valamilyen tárgyi kellék segítségével. Mások ezzel szemben csak szimbolikusan léteznek, a kívülállók számára pedig láthatatlanok maradnak.

BORVIDÉKI BESOROLÁSOK

A történelmi Magyarország területének legnagyobb része mind domborzati és éghajlati viszonyai, mind talajadottsága révén jó termőhelye a szőlőnek. A magyar szőlő- és borkultúra évezredes története során a Kárpát-medence különböző vidékei árutermelő jellegű, minőségi bort előállító *történelmi borvidékekké* váltak, amelyek már a 11–13. században kezdtek körvonalazódni. Ezek több települést magukba foglaló földrajzi-gazdasági-kulturális egységként léteztek és léteznek, kiterjedésük és számuk történelmi, közigazgatási, politikai, gazdasági, természeti és ökológiai okok miatt az idők során változott, módosult.² A történelmi borvidékek mellett többnyire önálló jellegű *lokális szőlőtermő területeket* is találunk. A természeti viszonyok eltérő voltán alapulva, a Kárpát-medence szőlő- és borkultúráját tárgyaló 19–20. századi földrajzi, történelmi és néprajzi szakirodalom gyakorta tesz hangsúlyos különbséget a *hegy- és dombvidéki*, valamint a *síksági (alföldi)*, *homoki* borvidékek, termőterületek és borok között minőség és hírnév tekintetében. A hegyvidéki borokat kiváló minőségű, tüzes, zamatos italként írják le, az Alföld termését könnyű, asztali borként jellemzik.

Egy-egy borvidék kaphatta nevét valamely jelentős szőlő- és borteremő településről (pl. tokaji, egri), vagy egy nagyobb földrajzi tájról (pl. Érmellék, Szerémség), illetve a megyéről mint közigazgatási egységről (pl. zalai, tolnai). Jellegzetesen borvidékre utaló tájnevünk a *Hegyalja*, ami napjainkban a tokaji szőlőtermő tájjal azonos, korábban viszont több terület (pl: *Aradi-, Pozsonyi-, Baranyai-, Erdélyi-Hegyalja*) megjelölésére szolgált.³

Az első és sokáig az egyetlen olyan borvidék Magyarországon, melynek területét hivatalosan és pontosan meghatározták, Tokaj-Hegyalja volt.⁴ Az 1737-ből származó királyi leirat kimondta azt, hogy a megnevezett településekről származó bor egyenértékű a tokajival, ezért azonos bélyeggel ellátott hordókban hozhatók forgalomba.⁵

A Kárpát-medence borvidékeinek első rendszeres és céltudatos feltérképezését Bél Mátyás tűzte maga elé a 18. század első felében. Összesen 6 észak-magyarországi borvidékről (tokaji, soproni, kőszegi, budai, szentgyörgyi, miskolci) készültek el leírásai.⁶ Schams Ferenc 1832–33-ban megjelent német nyelvű munkája

² Égető 2001. 529.

³ Égető 2001. 529–530.

⁴ Égető Melinda 2001. 530.

⁵ Balassa Iván 1991. 18.

⁶ Vö. Égető 1993. 17.

14 borvidéket különböztet meg, s ezeket minőségileg is osztályozza. Rendszerezésében nem szerepel Erdély területe, külön egységként tárgyalja viszont Horvátországot. A borvidékek legtöbbször a vármegyék, más részüket a jelentősebb szőlőtermelő szabad királyi városok vagy mezővárosok határai, vonzáskörzete és kiterjedése alapján tárgyalja. Egy-egy megyén belül csak a nevezetes bortermő településeket, vidékeket jellemzi (pl. Zala megyében a Balaton mellékét), illetve a nagyobb megyék területén belül szintén egy-egy jelentősebb település nevével jelezve alkörzeteket különít el (pl. Pest megyében 8-at).⁷ Galgóczi Károly 1855-ben megjelent mezőgazdasági statisztikája a magyar borokat és borvidékeket az országos, illetve a helyi–kistáji jelentőség szempontja alapján osztja két nagy csoportba. Az „országosan híres és legjelesebb borok és borvidékek” csoportján belül – további minőségi különbségeket figyelembe véve – elkülöníti az aszúbertermő vidékeket, valamint a fehér, s külön a vörös minőségi és asztali borokat termő borvidékeket.⁸

Keleti Károly 1875-ben megjelent szőlészeti statisztikája Magyarország területén 25, Erdélyben 6, Horvát–Szlavonországban ugyancsak 6, vagyis az egész magyar birodalomban összesen 37 borvidéket különít el. A magyarországi 25 borvidéket négy főcsoportban vagy borászati körzetben helyezi el: Dunán innen és túl, Tiszán innen és túl. A rendszerezés zömmel a közigazgatási-, vagyis a vármegye-határokhoz igazodik, mégis esetenként azokon átlépve, több vármegye szőlőtermő területe, települései alkotnak egy-egy borvidéket. A mű két térképet is közöl: Magyarország szőlőterületének kiterjedéséről, valamint a termelt bor szín szerinti megoszlásáról.⁹

Keleti statisztikája alapján készült el a borvidékek első hivatalos beosztása 1880-ban, valamint Magyarország borászati térképe és borászati törzskönyve 1884-ben.¹⁰ A második hivatalos besorolás az 1893. évi bortörvény alapján készült el, aminek alapján 22 borvidéket állapítottak meg. E rendszerezés már inkább érvényesítette a megyebeosztástól független, a természetesi és történelmi hagyományokon alapuló borvidéki besorolás szempontrendszerét, és csak a minőségi bort előállító településeket sorolták az adott történelmi borvidék kebelébe.¹¹ Apróbb módosításoktól eltekintve egészen az 1910-es évekkel bezáróan ez a beosztás maradt a mérvadó. A 19. század végi besorolások alakulása összefügg a filoxéra pusztításával is, aminek következtében egyes borvidékek termőterülete, kiterjedése és jelentősége megváltozott.

A trianoni határmódosítás (1920) következtében Magyarország szőlőterületének kb. 2/3 része az új államhatárokon belül maradt, az össznépeességnek viszont csaknem 2/3-a – így a borfogyasztók nagyobb része is – az elcsatolt területeken rekedt. Korábban egységes borvidékeket szabdaltak szét, így pl. a tokaji borvidék néhány települése az akkori Csehszlovákiához került, a ruszt–sopron–pozsonyi borvidék szőlőterületei pedig Magyarország, Ausztria és Csehszlovákia határai mentén darabolódtak szét.¹² Magyarország új határain belül hivatalosan 1924-ben lépett életbe az a besorolás, melyben 17 borvidéket különítettek el. Az államhatárok módosulásával, vagyis az első világháborút követően elvesztett területek egy részének visszacsatolásával

⁷ Vö. Schams 1832–33.

⁸ Galgóczi 1855. 284–295.

⁹ Keleti 1875.

¹⁰ Hantal Kft. 2003.

¹¹ A földmivelésügyi m. kir. minister kiadványai 1898.

¹² Égető 2001. 531.

a borvidékek száma is változott. Az 1940-es évek elején 21 borvidéket tartottak nyilván, amelyek közül négy (Bereg, Érmellék, Szerednye, Erdély-Marosmente) az elszakított országrészekkel együtt került vissza a magyar szőlő- és borgazdálkodás rendszerébe.

Újabb jelentős módosítás született a második világháború után, 1959-ben, amikor 14 borvidéket és több ún. *jó bortermő helyet* határozott meg a hivatalos rendelet.¹³ Az 1970-es évektől a magyarországi borvidékek szerkezetében újabb változás figyelhető meg: számuk növekedett. 1977-ben a korábbi 14-hez képest 15-re, 1983-ban pedig 16-ra emelkedett a számuk.¹⁴

A rendszerváltást követően 1990-től 20, majd 1998-tól 22 borvidék létezik Magyarországon. Ezen besorolások sem elsősorban a közigazgatási határok, hanem a hasonló természeti és történelmi viszonyok, a fajtaállomány és a termesztési-feldolgozási gyakorlat alapján igyekeztek meghúzni a borvidéki határokat.

Az 1997. évi CXXI. törvény a korábbi borvidékek területét több esetben jelentősen megváltoztatta. Különösen nagy mértékben módosult a kiskunsági helyébe lépő kunsági borvidék, mivel Bács-Kiskun megye bortermelő településein kívül Pest megyének az alföldi szőlőtermő tájhoz tartozó helyeit, Jász-Nagykun-Szolnok megye bortermelő helységeit, sőt még Heves város homoki ültetvényeit is magába foglalja.¹⁵

A 20. század folyamán a magyar borvidékek száma és kiterjedése sajátos módon változott. Az 1893-as besoroláshoz hasonlóan Magyarország mai területén is 22 borvidék található, ami elsősorban a jelenlegi határok között maradt szőlőtermő tájak feldarabolásával, kisebb egységekre történő bontásával magyarázható. Jórészt a Duna-Tisza közét magába foglaló alföldi borvidék napjainkban három kisebb kiterjedésű borvidékre, a csongrádira, a hajós-bajaira és a kunságira tagolódik.

A meghatározott termőhelyek alapegysége Magyarországon tehát a borvidék, amely több település közigazgatási területére kiterjedően hasonló éghajlati, domborzati, talajtani adottságokkal, jellemző fajta összetételű és művelésű ültetvényekkel, sajátos bortermelési hagyományokkal rendelkezik illetve ahol sajátos jellegű borok teremnek. Egy-egy borvidékbe olyan település sorolható, amely a szőlő termőhelyi kataszterébe nyilvántartott területe az összes mezőgazdaságilag hasznosított határ 7%-át eléri vagy amelyben hagyományos borfeldolgozással foglalkozó borrhaktár működik.¹⁶

A borrhégiók a hasonló természeti adottságokkal és hagyományokkal rendelkező vagy egymással földrajzi egységet képező illetve szomszédos borvidékek társulása, amelyeknek a létrejötte elsősorban azzal magyarázható, hogy nagyobb árumenynységet lehessen rendelni egy-egy minőségi bor neve mellé. A borvidéknél kisebb kategóriának számít a körzet, a település illetve a dűlő. Utóbbi pontosan körülhatárolt, egységes termőhely, amelynek adottságai a bor karakterére is jelentős hatást gyakorolnak.¹⁷

¹³ Égető 1992. 342.

¹⁴ Kádár 1998. 7.

¹⁵ Kádár 1998. 7.

¹⁶ Szilágyi 2008. 320.

¹⁷ Szilágyi 2008. 321.

HATÁROK A BORVIDÉKEKEN BELÜL ÉS TÚL, A TAGOLÓDÁS OKAI ÉS SZEMPONTJAI

Egy adott borvidéken belül határok kialakítását többféle tényező indokolhatja, hívhatja életre. A felszíni, domborzati viszonyok szerinti belső tagolódás legegyszerűbb formája az egymáshoz képest párhuzamosan futó, völgyekkel tagolt dombosorokon található, külön névvel jelölt szőlőhegyek, vagy az alföldi mezővárosok magasabban fekvő határrészein létrejött, s ugyancsak saját névvel megkülönböztetett szőlőhegyek és szőlőskertek megléte. Egy-egy ilyen nagyobb összefüggő szőlőterületet a szomszédos erdőtől, legelőtől, szántóföldektől legtöbbször valamiféle kerítéssel (*gyepű*) választottak el.¹⁸ Ezt kialakíthatták természetesen növény, tuskós bokrokból, de készíthették mesterségesen is: árok ásásával és/vagy földből emelt sáncszerű töltéssel és kihegyezett karók közé font szűrős vesszővel. A kerítésen egy vagy több nyitható és zárható bejárat (*hegykapu*) volt, ahol csak a szőlőcsősz engedélyével lehetett közlekedni. Az efféle kerítés tehát nem csupán elválasztott, hanem védte is a szőlőterületet a kártevő állatok egy részétől vagy a rossz szándékú emberekől. A gyeptől a szőlőhegyi birtokos közösség (*hegyközség*) közös tulajdona volt, rendszeres gondozása, javítása a szőlőgazdák feladata volt. Az egyes gazdák saját szőlőbirtokuk határait is – éppen a birtokhatár-viták elkerülésének érdekében – igyekeztek egyértelműen megjelölni: pl. kövekkel, karókkal, vagy árokkal, mely heves esőzésekkor egyben vízelvezetésre is szolgálhatott.¹⁹ A szőlőhegyek, szőlőskertek kerítettsége – a 14. századból származó legkorábbi írásos adatoktól indulva – a 20. század derekáig adatolható. ezt követően – nagyrészt a kollektivizálás okozta birtokszerkezet-változás és a hegyközségek megszűntetése következtében – a gyeptől fokozatosan eltűnnek.²⁰

A térszíni adottságok szerinti tagolódás, valamint az egy egységben való megművelés szempontja indokolta bizonyos területegységek meghatározását a szőlőterületeken belül. Ezek többsége a szőlőföld helyi használatú mértékegységeiként is szolgáltak. Elsősorban a talajviszonyoktól függően borvidékenként eltérő nagyságú területegység volt az, amit egy szőlőmunkás egy nap alatt meg tudott kapálni (*kapás*). Az ilyen művelési egységeket (*pászta*) gyakran gyalogutak választották el egymástól.²¹ A filoxeravész (19. sz. vége) után ezeket a kb. azonos nagyságú darabokat többnyire egyazon szőlőfajtaival telepítették be. A 20. században a különböző nagyságú szőlőtáblákat gyümölcsfasorok szegélyezhették vagy választhatták el egymástól.

A borvidéken belüli tagolódás, határkijelölés egyik sajátos formája a szőlőterület őrzésével van összefüggésben. A gazdák által főként a szőlőérés idejére fogadott szőlőcsősz által felügyelt terület általában legfeljebb akkora lehetett, amit egy nap alatt be tudott járni. Erdély több borvidékén a szőlőcsőszök körében napjainkig általánosan bevett gyakorlatnak számít, hogy az általuk őrzött terület széleire faágakból, szénából vagy különböző gyomnövényekből és egy hosszú rúdból összeállított határjelet (*csóva*) emelnek.²² Hasonlóak, de tetejükön többnyire szalagokkal, virágkoszorúval díszítettek voltak a móri borvidék (Észak-Dunántúl) településein használt

¹⁸ Vö: Balassa 1991. 71–75.

¹⁹ Balassa 1991. 68–71.; Égető 2001. 539–540.

²⁰ Mód–Simon 2009. 208–209.

²¹ Égető 2001. 541–542.

²² Mód 2007. 100–101.

csőszpóznák, melyek állításának gyakorlatát a 17–18. században betelepülő németajkú lakossággal hozza összefüggésbe a kutatás.²³ Dél-alföldi példa, hogy a szőlőcsősz – ha napi körútja során az illető gazdát éppen nem találta a szőlőjében – a homokba rajzolt S vagy 8 formájú jellel igazolta ottlétét, vagyis azt, hogy a hozzá tartozó területet bejárta, ellenőrizte. Fontos volt, főként a síkvidéki szőlőkben, hogy a csősz egy magasabban lévő helyről jól beláthassa a területet. E célra pl. Szeged környékén több méter magas, létraszerű póznát (*látófa*) állítottak.²⁴

A térkijelölés sajátos szempontját mutatják borvidégeinken a különféle szakrális építmények és kisémlékek. A szőlőhegyi fészületek vagy a szőlővédőszentek szobrai többnyire a terület bejáratánál, külső vagy belső határainál, az utak találkozásánál találhatók. Állhatnak a szőlőhegy távrolról is jól látható legmagasabb pontján, akár csak a kápolnák vagy a vihar ellen is használt haranglábak. Ezen kisépítmények közvetlen környezete szakrális térként értelmezhető.

A térkijelölés ugyancsak speciális módját jelentik a borturizmust (vendéglátás, borkóstoló, rendezvények) szolgáló, valamint a szőlő- és borkultúra helyi sajátosságainak bemutatását felvállaló borutak. Magyarországon elsőként 1994-ben francia mintára alakult meg a villány-siklói borút, ma mintegy 30 borút működik az országban. Egy részük a borvidéki határokon is átlép, és a borrégiók keretei között működik.²⁵ Ugyancsak új jelenségként, a schengeni határok átrendeződének köszönhetően, különböző országok borvidégei közötti is átjárhatóvá válnak a határok. Jó példa erre a 2007 óta működő Muránia Idegenforgalmi Övezet, mely Magyarország délnyugati vidékét (Zala megye) és Szlovénia északkeleti régióját (Muravidék) kapcsolja össze, és külön borturisztikai programja is van.²⁶

Az egy borvidéken belül különböző szempontok alapján kialakított határok reprezentálására és megerősítésére az egyik legjobb példát Tokaj-Hegyalja szolgáltatja, amely a 16. század óta az egyik legfontosabb magyarországi szőlőtermő területté vált. Ennek hátterét azok a borkülönlegességek képezték, amelyek az elmúlt évszázadok folyamán jelentős piaci értéket képviseltek, megalapozva ezzel a borkereskedelmet.

Mádon az 1500-as évek végére és az 1600-as évek elejére szinte egytől egyig kialakultak a település leghíresebb dűlői, mint például a *Király* vagy a *Kővágó*. Megfigyelhető ugyanakkor az is, hogy egy-egy hegyoldalon belül az eltérő fekvésű területeket megkülönböztették egymástól, ami a névadásban is lecsapódott. (pl: *Kis-*, *Nagy-Felső-* és *Alsóveres*) A borvidéken a dűlők a 17. század elejére a szőlőtermesztés alapegységeivé váltak, amelyeknek a kialakulásában esetenként a földrajzi fekvés, máskor viszont a történetiség kapott nagyobb hangsúlyt.²⁷

Bél Mátyás (1684–1749) a Magyarország népének élete 1730 táján című munkájában külön fejezetet szentelt a tokaji szőlőművelésnek, amelyben a dűlők osztályozását is elvégezte. A szőlőtermő területeket három típusba: első-, másod- illetve

²³ Lukács 1990. 311–313.

²⁴ Börcsök 1974. 480.; további adatokkal összefoglalóan ld. Mód–Simon 2009. 213–215

²⁵ Bence 2007. 16–19.

²⁶ Bence 2007. 189–192.

²⁷ Alkonyi 2004. 137.

harmadosztályba sorolta.²⁸ 1867-ben adták ki a Tokaj-hegyaljai albumot, amely Szirmay Antal 1798-ból származó rendszerét átemelve végezte el a klasszifikációt.

A dűlők egymástól való elkülönítését nemcsak az eltérő természeti környezet eredményezte, hanem a birtokviszonyok is tükröződtek létrejöttükben, mivel a tulajdonlás olykor a természeti határokat is átlépte.²⁹ A gyarapodó ültetvények a hegyoldalokon önálló dűlökké álltak össze vagy váltak szét. Határaik az évszázadok folyamán gyakran változtak, amire a mádi *Királyok* szolgáltatja az egyik legjobb példát, mivel a szocialista időszakban összevonták a termőterületeket, megszüntetve ezzel a korábban használt tagolást. (*Kis-, Nagy-, Alsó-, Felső-Király*)³⁰ A szőlőültetvények közötti határok kérdését a privatizáció sajátos módon vetette fel, hiszen az 1989 után újonnan alakuló pincészeteknek több történelmi dűlő is a birtokába került, ugyanakkor nevüket valamelyik híres termőterületről nyerték. (Pl: *Hétszőlő, Disznókő* stb.) A dűlő- illetve a birtoknevek ezáltal összemosódtak, mivel egy-egy borászat több, nemcsak a névadás alapjául szolgáló területen rendelkezett szőlőültetvénnyel.

Tokaj-Hegyalján a borvidéken belüli dűlők osztályozása, hierarchiájuk kialakítása a minőségi borkészítés előtérbe helyezésével került ismét az érdeklődés középpontjába, amelyet a 2006-ban megalakult *Tokaji Bormivelők Társasága* igyekszik elvégezni. Meggyőződésük, hogy a dűlők rendszerezése a szőlő- és bortermelő közösségeknek az őket körülvevő természeti környezetről alkotott képét fejezi ki, amelyet természetesen az állandóan változó fogyasztási szokások is formálnak.

Az egyesület az eredetvédelmi rendszert a történelmi dűlőklasszifikációk újraértelmezésével kívánja működtetni. Célkitűzésük, hogy egy-egy termőhelyet csak akkor osztályoznak, ha onnan már egy alkalommal eredetvédett bort készítettek vagy arra kísérletet tettek. Ha egy termőhelyről először jelentik be egy eredetvédett bor készítésének a szándékát, akkor az első dűlőbejáráson kijelölik annak határait. Az egyesület tagsága ezután áttekinti a termőhely névhasználatának jogosságát, azonosíthatóságát valamely történelmi dűlővel, majd dönt a besorolásról. A társulás által használt jelkép is szoros összefüggésbe hozható a határokkal, mivel két olyan évszám (1641, 1737)³¹ jelenik meg benne, amelyek a borvidék kiterjedésének a meghatározásában fontos állomásnak tekinthetők.

Ne gondoljuk azt, hogy Magyarország 22 borvidéke közül csak Tokaj-Hegyalján játszott illetve játszik fontos szerepet a szőlőültetvényeket egymástól elválasztó határok megerősítése. Villányban is figyelemreméltónak tekinthető a dűlők jelölésére, vagyis a bor földrajzi eredetére való törekvés, amely vizuális formában a borcímkéken is megmutatkozik. A borvidék talán egyik leghíresebb dűlője a *Kopár*, amely Villány és Nagyharsány között, a Szársomlyó déli részén terül el. Magyarország legmelegebb szőlőtermő területe, ahol a fűrtök a legnagyobb hőösszegben részeshülhetnek.³²

Tanulmányunkban megpróbáltunk áttekintést nyújtani arról, hogy Magyarország szőlő- és borkultúrájában a különböző típusú határok miképpen, milyen módon

²⁸ Alkonyi 2004. 143–145.

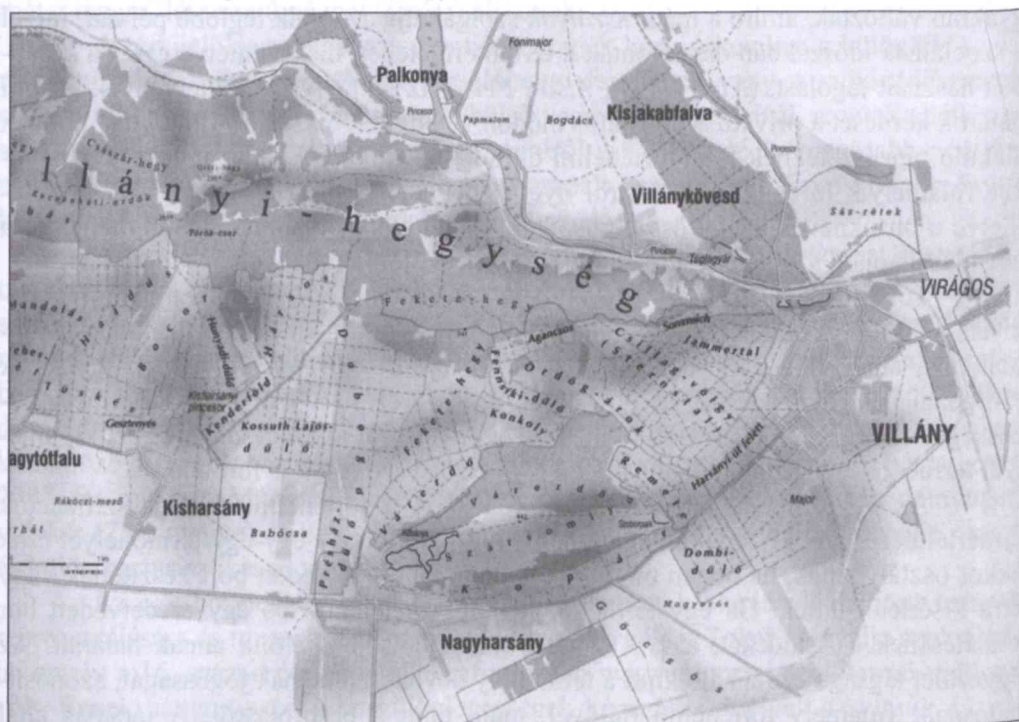
²⁹ Alkonyi 2004. 135.

³⁰ Alkonyi 2004. 203.

³¹ 1641-ben a hegyaljai települések illetve szabad királyi városok képviselői Mádon gyűltek össze, ahol egységesítették a szőlőtermesztéssel kapcsolatos szabályokat.

³² Botos 2005b. 29.

jelenhetnek meg. Az egyes borvidékeket elválasztó határvonalak mellett egy-egy szőlőtermő tájon belül is feltűnhetnek határok, amelyeknek a létrejötte különféle módon magyarázható. A határok megszerkesztésének, megerősítésének és reprezentálásának kérdésköre, problematikája mindenképpen alkalmas lehet arra, hogy a szőlő- és borkultúra új aspektusaira világítsunk rá, amelyek összefüggésbe hozhatóak a szőlőtermesztő közösségek érdekeivel, egymásnak feszülő konfliktusaival.

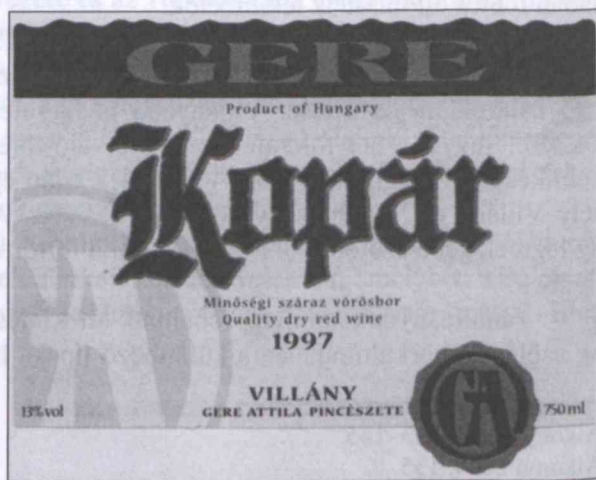
1. kép

A dülők egy része a villányi borvidéken

2. kép

A Tokaji Bormívelők Társasága által használt jelkép

3. kép

A Kopár dülő megjelenése a Gere pincészet címkéjén

- A földmivelésügyi m. kir. minister kiadványai
 1898 *A bortörvény (1893: XXIII. t.-cz.) ismertetése.* (1898. 9. szám) Pallas Részvénytársaság, Budapest
- ALKONYI László
 2004 *Tokaj: Dűlőmitológia.* Spread BT., Budapest.
- BALASSA Iván
 1991 *Tokaj-Hegyalja szőleje és bora.* Tokaj.
- BENCE Lajos szerk.
 2007 *Zala vármegye bortörténete.* Lenti Város Önkormányzata, Lenti.
- BOTOS Ernő
 2005a *Tokaj: boratlasz.* Bor-Kép, Budapest.
 2005b *Villány: boratlasz.* Bor-Kép, Budapest.
- BÖRCSÖK Vince
 1974 Az érő szőlőtermés őrzése, szüretelése és a szüreti bál a Szeged környéki homokon. *Ethnographia* LXXXV. 479–493.
- ÉGETŐ Melinda
 1992 Történeti borvidék. In: ORTUTAY Gyula főszerk. *Magyar Néprajzi Lexikon* 5. Akadémiai Kiadó, Budapest, 341–342.
 1993 *Az alföldi paraszti szőlőművelés és borkészítés.* Akadémiai Kiadó, Budapest
 2001 Szőlőművelés és borászat. In: PALÁDI-KOVÁCS Attila főszerk. *Magyar Néprajz II. Gazdálkodás.* Akadémiai Kiadó, Budapest, 527–595.
- GALGÓCZI Károly
 1855 *Magyarország-, a Szerbvajdaság s Temesi Bánság mezőgazdasági statisticája.* Pest.
- HANTAL Kft.
 2003 *Magyarország borvidékei. Részletek az 1884-es Borászati Törzskönyv anyagából.* Budapest.
- KÁDÁR Gyula
 1998 Magyarországi borvidékek és bortermő helyek 1998-ban, in: HERPAY Balázsné szerk. *A magyar borgazdaság kihívásai. Jogszabályok, borversenyek, jövedelmezőség.* Mezőgazdasági Szaktudás Kiadó, Budapest, 7–16.
- KELETI Károly szerk.
 1875 *Magyarország szőlőszeti statisztikája 1860–1873.* Budapest.
- LUKÁCS László
 1990 A szőlőörzés rendje a móri borvidéken. *Népi kultúra – népi társadalom* XV. 297–315.
- MÓD László
 2007 Szőlő- és gyümölcstermesztés Magyarlapád környékén, in: BÁRTH János szerk. *Lapádi vendégség. Tanulmányok Magyarlapádról és környékéről.* Bács-Kiskun Megyei Önkormányzat Múzeumi Szervezete, Kecskemét, 87–116.
- MÓD László – SIMON András
 2009 Ideiglenes szőlőbeli jelek és építmények. Kárpát-medencei adatok és példák, in: BALI János – TURAI Tünde szerk. *Élet/út/írások Szilágyi Miklós tiszteletére.* MTA Néprajzi Kutatóintézet – ELTE BTK Néprajzi Intézet, Budapest.
- SCHAMS, Franz
 1832–1833 *Ungarns Weinbau... I–II.* Pest.
- SZILÁGYI János Ede
 2008 *Borjog, különös tekintettel az eredetvédelem kérdéseire.* Miskolc, (PhD értekezés)
- UNWIN, Tim
 1996 *The Wine and Vine. An Historical Geography of Viticulture and the Wine Trade.* Routledge, London.